
III.

UPORIŠTA

ZA

DJELOVANJE

I 2. POGLAVLJE

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

*“Znam da od ove ankete niš' koristi,
ali hvala što nas se netko sjetio.”*

Učenik iz Gline

1. Mladima na područjima posebne državne skrbi, za razliku od njihovih vršnjaka u ostalim dijelovima Hrvatske, svojstveno je što su tijekom ratnih i poslijeratnih godina imali **teža iskustva i teže životne uvjete**. Već i osnovni sociodemografski pokazatelji ukazuju na te činjenice.

Prosječna dob mladih u ovom je uzorku sedamnaest i pol godina. Kada je započeo rat, ispitanici su, dakle, imali između devet i deset godina; 77.3% ispitanika bilo je prognano tijekom rata, a u prosjeku u progonstvu su proveli četiri godine. Među njima je gotovo četvrtina mladih (22%) bila **duže u progonstvu ili izbjeglištvu**: šest, sedam ili osam godina. Među prognanim učenicima 72% su povratnici, a još uvijek ih je više od četvrtine (28%) koji se nisu vratili u svoj kraj, nego su se doselili u neko drugo mjesto; 39.1% učenika bilo je u izbjeglištvu u inozemstvu (25% na teritoriju Srbije; 5% na teritoriju BiH; 9% u ostalim državama - najčešće Njemačkoj i Mađarskoj); 32% učenika bilo je u progonstvu u gradovima i naseljima u blizini onih iz kojih su prognani, a 24.8% u udaljenijim naseljima u Hrvatskoj.

2. Posljedice rata osjećaju se ne samo na materijalnoj razini nego i u **promijenjenim međuljudskim odnosima**. Mladi drže da su se ljudi promijenili, postali sebičniji i previše okupirani vlastitim brigama te pokazuju manje ljubavi i solidarnosti prema drugima, a često su razočarani odraslima od kojih ne dobivaju željenu potporu. Na temelju toga oblikovali su dojam da ih se ne sluša i ne razumije. U nizu prijedloga za poboljšanje kvalitete njihovog života, svaki deseti učenik ističe potrebu za većom potporom mladima, za **razvitkom razumijevanja** i komunikacije među ljudima. Na područjima povratka narušene su stare socijalne mreže, a nove još nisu uspostavljene. Mladi se, također, osjećaju zaboravljenima i u

nepravdom položaju u odnosu na ostatak Hrvatske. O njihovim iskustvima najbolje govore kratke životne priče (vidljive u Dodatku).

Pružanje psihosocijalne pomoći mladima, njihovim obiteljima i stručnjacima koji s njima rade i više je nego nužno. Jako bi bile korisne akcije koje bi pokazale da se stanovnici ostalih područja Hrvatske, posebice mladi, solidariziraju s njima. U tu svrhu mogu se organizirati razmjerne učenika, izleti, zajednička ljetovanja i druženja, koncerti, poticati prijateljstva gradova i niz sličnih akcija.

3. Različita ratna iskustva znatno utječu na sadašnje stavove i ponašanje mladih. Skupine mladih ljudi koje se još uvijek nisu vratile u zavičaj izgubile su osjećaj pripadnosti ili vezanosti za bilo koji kraj. Unatoč tomu, žele se što bolje uklopiti u sredinu u kojoj se nalaze i živjeti što kvalitetnije. S druge strane, starosjeditelji drže da doseljenici ne vole njihovo mjesto kao oni; u uvjetima opće frustracije javlja se i manja tolerancija prema kulturnim razlikostima. Takvi nesporazumi javljaju se, npr., među mladima u Kninu, Glini i drugim mjestima gdje su prihvaćene obitelji prognane iz Bosne i Hercegovine.

Na područjima gdje žive mladi različitih nacionalnosti, napose u Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji, odnošajne mreže oblikuju se unutar iste etničke skupine; zbog imaginarne/stvarne opasnosti od provokacija i eventualnih sukoba izbjegavaju se mjesta gdje se pretežito skupljaju ljudi druge narodnosti. U Vukovarsko-srijemskoj županiji većina je učenika srpske narodnosti; oni su tu boravili i tijekom rata. Povratak hrvatskih prognanika na to područje mladi srpske narodnosti doživljavaju kao prijetnju svojoj egzistenciji. Zbog toga se osjećaju nacionalno ugroženima, premda rezultati pokazuju da se u ovom slučaju takvi osjećaji pretežno temelje na selektivnoj percepciji. Na tom području trebat će dosta vremena i rada kako bi se promijenili politički stavovi odraslih, a time i mladih, te razvili programi za **uspostavljanje tolerancije i povjerenja**.

4. Na područjima koja su doživjela najveća ratna stradanja, posljedica kojih je i znatno promijenjena struktura stanovništva, **osjećaj (ne)sigurnosti** ključni je aspekt kvalitete života. Porast kriminala i opće nesigurnosti na području življenja najvažniji je razlog zbog kojega učenici drže da nije sigurno noću šetati njihovim mjestom. Tome treba pridodati i strah od psihički poremećenih i socijalno problematičnih ljudi te neobnovljeno naselje, mračne ulice, rijetko naseljena i zapuštena područja.

5. Mladi ljudi usvojili su pozitivne **društvene vrednote**; najviše se slažu sa zahtjevima da mladi razviju svoje osobne kvalitete, postanu dobri građani, pomognu razvoju društva, postignu visoku naobrazbu i suprotstave se zlu i nepravdi u društvu. No, na drugoj strani, oni su sve prije nego zadovoljni sadašnjim društvenim položajem. Kao najvažniji razlozi neodgovarajućeg položaja mladih u društvu ističu se: slabe mogućnosti da mladi izraze svoje potrebe i mišljenja, nejednake mogućnosti za bogate i siromašne te nedostatak razumijevanja u društvu za mlade.

U hijerarhiji vrednota najviše mjesto zauzima zdravlje, a zatim, kao podjednako važna područja života, prijateljstvo i stalno zaposlenje. Na rang-listi vrednota slijedi uspjeh u karijeri, novac, brak i zasnivanje vlastite obitelji te, na posljednjem mjestu, dobra razonoda. Zanimljivo je da ispitanici, premda imaju pozitivne stavove prema ženidbi i mogućnosti da imaju djecu, brak i obitelj stavljaju relativno nisko u sustavu vrednota. U njihovom sustavu vrednota trenutačno više mjesto zauzimaju područja života važna za egzistenciju (bez čega ne mogu ni biti samostalni i zasnovati obitelj). Nije netočno ovakvu razdiobu promatrati i kao izraz produžene "egzistencijalne panike" njihovih obitelji.

6. **Životni standard** obitelji općenito je nizak, znatno niži nego li prije rata, a puno je manje i zaposlenih roditelja koji imaju redovita primanja. Zbog toga se dosta mladih svakodnevno brine hoće li njihova obitelj imati dovoljno za osnovne životne potrebe. Dosta učenika nema za džeparac, a većina obitelji ne može sebi priuštiti odlazak na godišnji odmor.

Mladi nerijetko predlažu otvaranje učeničkih servisa kako bi stekli mogućnost samostalne povremene zarade. Ako za to nema uvjeta u njihovom mjestu, mogu im se, uz nadzor i organizaciju lokalnih vlasti, ponuditi sezonski poslovi negdje na moru što bi za njih imalo višestruke koristi (zarada, ljetovanje i razvijanje radnih navika i radne etike).

7. Uvjeti života u sadašnjim **stambenim objektima** za većinu su mladih uglavnom zadovoljavajući, iako približno 22% obitelji učenika nema riješeno stambeno pitanje jer se nalazi u stanu ili kući ustupljenoj na korištenje. Mladi su znatno nezadovoljniji slabom tehničkom infrastrukturom u mjestima gdje žive, te zapuštenim i neuređenim naseljima i javnim površinama.

Znatan broj mladih tvrdi da voli svoje mjesto i da bi željelo pridonijeti njegovu razvoju, ali im se čini da su

odrasli manje zainteresirani za opću dobrobit. Mladi bi se angažirali i rado učinili nešto za sebe i svoje mjesto kad bi se tko potrudio organizirati ih i usmjeriti njihovu energiju. Skoro trećina mladih predlaže da se štogod poduzme kako bi se njihova mjesta očistila i uljepšala.

8. Učenicima koji pohađaju srednje škole u različitim gradovima i naseljima na područjima posebne državne skrbi nemaju jednake **moćnosti za nastavak školovanja** nakon osmogodišnje škole; ta će činjenica sigurno pojačati njihovu prostornu mobilnost. U nekima mjestima ne postoje gimnazije ni četverogodišnje srednje škole. Učenicima bi ponajprije valjalo ponuditi više mogućnosti izbora tipa škole i stručnih usmjerenja, a na područjima gdje je veći broj mladih ljudi, potrebno je otvoriti i područne odjele ustanova visoke naobrazbe.

Premda većina škola na područjima posebne državne skrbi radi u dosta teškim uvjetima, učenici su uglavnom zadovoljni koliko su do sada naučili i kakvu su naobrazbu stekli. Svaki **drugi** učenik u ovom uzorku namjerava studirati po završetku srednje škole, a nešto više od trećine učenika željelo bi se odmah zaposliti. Među učenicima koji bi nastavili školovanje 48.6% opredjeljuje se za koji od studija u okviru društvenog područja, a 18.9% za humanističke studije. Svega 15.4% učenika upisalo bi studij u okviru tehničkog i prirodoslovnog područja.

Čak 40.2% učenika očekuje da će imati problema u ostvarenju svojih **profesionalnih planova**. Koliko su njihove želje u raskoraku s percipiranim mogućnostima pokazuje i podatak da 63.1% učenika navodi financijske probleme kao glavnu poteškoću za nastavak školovanja.

Tijekom srednje škole nužno je s mladima na područjima posebne državne skrbi više raditi na profesionalnom informiranju i orijentaciji, te ih upoznati s mogućnostima gospodarskog razvitka njihova područja. Pri tome, valja voditi računa o tome da oni očekuju veću financijsku potporu od države za svoje školovanje. Stipendijama bi se mogao potaknuti određen broj mladih da se školuje za zvanja koja će više pridonijeti gospodarskom razvitku njihova kraja.

9. Nešto više od trećine mladih (36.3%) željelo bi se baviti **privatnim poduzetništvom**. Među njima, popularnije su djelatnosti trgovina (22.1%) i ugostiteljstvo/turizam (18.4%). Manji je interes za zanatstvo/obrt (7.1%), a najmanje su privlačni poljodjelstvo (3%), stočarstvo – vlastita farma (3.3%) i osnivanje manjeg proizvodnog pogona (1.8%). Procjene i interesi mladih ljudi najvjerojatnije se te-

melje na iskustvu stečenom u njihovoj okolici. Na područjima gdje žive, otvaranje trgovina i ugostiteljskih objekata skoro je sinonim za privatno poduzetništvo.

Stoga valja na vrijeme, dok su još u srednjoj školi, poticati u mladih inicijativu i pripremati ih na zahtjeve koji će se ubuduće postavljati na tržištu rada. Mladima je potrebno omogućiti rano stjecanje radnih iskustava i radne etike radom tijekom ljeta, povremenom praksom ili dobrotvoljnim radom u zajednici. U tom smislu škole i lokalne zajednice trebaju surađivati. Učenici tijekom srednje škole, osim znanja, trebaju stjecati i iskustvo koje će utjecati na njihovu sposobnost da "vlastitu sudbinu uzmu u svoje ruke". To se može postići uključivanjem lokalnih poduzetnika, gostujućih predavača itd. u školske aktivnosti, koji bi učenike upoznavali s mogućnostima osnivanja malih obiteljskih farmi i poduzeća i sl. u Hrvatskoj i u drugim zemljama. Sama novčana potpora i kreditne olakšice neće biti dostatne za lokalni razvoj ako ne postoje planovi i znanja kako tu potporu iskoristiti. E da bi ovakve aktivnosti imale još većeg utjecaja, mladi ljudi, također, moraju imati u svom kraju i pozitivne modele uspješnih ljudi, a dobri i uspješni poslovni programi moraju imati i veću medijsku pozornost.

10. Ispitanici pesimistično procjenjuje svoje **šanse na zapošljavanje**; 37.4% mladih smatra da neće naći posao. Pri tome je opće stanje u državi, tj. nepovoljna ekonomska situacija u cijeloj zemlji, važniji kriterij procjene (59.7% mladih) nego li ekonomska situacija na područjima gdje žive (23% mladih). Mladi isto tako ocjenjuju da su u njihovoj regiji prilike za zapošljavanje slabije nego u ostalim dijelovima Hrvatske (58.9%); ne očekuju bolju situaciju ni u budućnosti.

11. Po ocjeni anketiranih, nezaposlenost je trenutačno najveći **problem u državi**; to spominje 62.8% mladih. Više od polovice ispitanika (57.6%) navodi razne gospodarske probleme, a tome se može pribrojiti i nizak životni standard (37.1%) i financijska kriza (31.3%). Često se navode i problemi vezani uz kriminal, bezakonje i razne oblike socijalne patologije (30.2%). Slijede, po rangu učestalosti, razni politički problemi (21%) i materijalne štete zbog rata (18%). Razne socijalne teškoće 10.7% mladih učvršćuje među prvih pet najvažnijih problema u državi.

Ocjene **zadovoljstva životom u Hrvatskoj** ukazuju na prilično veliko nezadovoljstvo mladih ljudi. Čak 55.6% mladih nezadovoljno je sadašnjim životom, a među njima je svaki peti ispitanik jako nezadovoljan; **50.2% učenika**

preselilo bi se zbog studija ili posla u neku drugu državu, ako bi im se za to ukazala prilika. Najvažniji razlog zbog kojeg bi mladi napustili svoju zemlju jest očekivanje boljega životnog standarda i boljih mogućnosti zapošljavanja.

12. Nezaposlenost i pomanjkanje perspektive, tj. slabe mogućnosti otvaranja novih radnih mjesta glavni su **problemi** s kojima se mladi i njihove obitelji suočavaju u **mjestu stanovanja** (približno 80% učenika). Podaci jasno ukazuju na to da je gospodarski razvoj najvažniji preduvjet za revitalizaciju područja posebne državne skrbi. Međutim, oni se jednako žale i na probleme koji nisu nužno svezani sa slabom gospodarskom situacijom, nego s interesima koji su svojstveni mladim ljudima. To su ovi problemi (rangirani s obzirom na udio učenika koji ih spominju): nedostatak zabavnih sadržaja (81.3%); neodgovarajući životni uvjeti za mlade (74.4%); nedostatak rekreacijskih objekata ili sadržaja (66.1%); nedovoljno uvažavanje problema mladih (62.2%); nedostatak kulturnih sadržaja (55.4%). Probleme koji su specifični za prognaničke i povratničke skupine stanovništva spominje 36%–48% učenika, a odnose se na siromaštvo, nedovoljnu obnovu stambenih i gospodarskih objekata, nedostatak razumijevanja za lokalne potrebe, ugroženu osobnu sigurnost i sukobe s mještanima druge narodnosti. Problemi obnove više se odnose na razinu kvalitete života u samom naselju i kvalitetu infrastrukturnih sadržaja, dok su ispitanici uglavnom zadovoljni samom kvalitetom kuća u kojima žive.

13. Više od polovice učenika (57.7%) ocjenjuje da njihovo mjesto **nije privlačno za život mladih**. Pri tome, četvrtina ispitanih ocjenjuje svoje mjesto potpuno neprivlačnim. Više od trećine mladih (37.5%) željelo bi se preseliti u drugo mjesto u Republici Hrvatskoj, i to 25.7% u drugu regiju, a 11.8% u veće središte u istoj regiji. Razlozi zbog kojih učenici namjeravaju napustiti svoje mjesto svezani su za profesionalne aspiracije i planiranje budućnosti. Međutim, kao važniji razlozi odlaska navode se i nezadovoljstvo životnim uvjetima za mlade i želja za boljom nematerijalnom kvalitetom života (tj. bogatijim sadržajima i načinima provođenja slobodnog vremena).

Navedeni razlozi, koji potiču mlade na **odlazak iz svog mjesta**, ukazuju da bi trebalo djelovati na poboljšanje kvalitete njihovog života u sadašnjem mjestu boravka. Oživljavanje gospodarstva, povećanje broja radnih mjesta i životnog standarda općenito, nužan je preduvjet da se područja posebne državne skrbi revitaliziraju i postanu pri-

vlačna mladim ljudima. Budući da je realno očekivati duže razdoblje gospodarska oporavka područja, nužno je intervenirati poboljšanjem nematerijalne kvalitete života; takav program ne zahtijeva veće financijske izdatke.

14. Zdrav i miran život, urednost mjesta, lijepa priroda i, općenito, ugodan ambijent za život najvažnije su **prednosti mjesta stanovanja**. Uz to se navode i određene prednosti vezane uza život u manjim mjestima – bolje socijalne mreže, neformalni oblici potpore i, općenito, manje stresan život. Na popisu prednosti mjesta u kojem stanuju, učenici spominju: veću sigurnost, pružanje emocionalne potpore mladima, vezanost za zavičaj i neke materijalne prednosti obnove.

Znatno je više **nedostataka** koje ispitanici pripisuju mjestu. Mladima ondje gdje žive najviše nedostaju mjesta za okupljanje. To spominje 62.7% učenika. Pritom obično misle na mjesta gdje će se moći družiti, razgovarati, susretati, kao što su domovi kulture, klubovi, slastičarnice, mjesta gdje se ne konzumira puno alkohola. Isto tako, mnogima nedostaje diskoteka gdje bi mogli izlaziti vikendom, a one koje postoje nalaze se u zapuštenim prostorima. Negdje mladi ljudi ni nemaju pravog mjesta za izlaske. To se obično odnosi na one koji žive na selu ili u manjim mjestima. Često su mladima jedina pristupačna mjesta kafići i kavane gdje se dosta pije i gdje se nerijetko skupljaju problematični ljudi. Ljeti su naselja pusta, mladi imaju jako puno vremena jer nema škole, njihovi roditelji nemaju novca za priuštiti im ljetovanje, a ne nude im se nikakvi sadržaji. Mnogi bi se mladi ljudi željeli što više baviti sportom i zdravije živjeti, ali u njihovim mjestima nedostaje sportskih objekata, sredstava i volje za slične organizirane aktivnosti. Na slabu ponudu kulturnih, sportskih i ostalih izvanškolskih aktivnosti žali se velik broj mladih. U večernjim satima mnogi se ne osjećaju sigurnima (zbog mračnih ulica, ruševina, neobnovljena naselja itd.), a mnogi se žale i na neugledne javne površine, nered i nečistoću. U takvom okružju život se percipira još nesigurnijim nego što ga, kako se često navodi, takvim stvara raširen kriminal, nasilje, povremeni ispadi problematičnih i neuravnoteženih ljudi.

15. Najviše prijedloga **poboljšanja kvalitete života u mjestu** odnosi se na poboljšanje sadržaja za aktivno korištenje slobodnog vremena. Trećina ispitanika predlaže da se mladima ponudi adekvatan prostor gdje bi se mogli družiti i okupljati. Osim prijedloga za osiguranje kakva okupljališta, česti su i prijedlozi za otvaranje diskoteke, te

drugih objekata kojima bi se obogatila ponuda kulturnih sadržaja i društvenih aktivnosti za mlade i poboljšali uvjeti za bavljenje sportom i rekreacijom. Mladi i sami podsjećaju da su kvalitetni programi provođenja slobodnog vremena važni za razvijanje zdravih životnih navika i suzbijanje zlorabe sredstava ovisnosti.

Prijedlozi koji se odnose na veća ulaganja, kao što je poboljšanje materijalne kvalitete života u mjestu i poboljšanje općeg standarda življenja, javljaju se s nešto manjom čestoćom.

16. Zbog niza školskih obveza učenici nemaju previše slobodna vremena; u raspoloživu **slobodnom vremenu** najviše se vole opustiti u izlascima s prijateljima. Primarna je svrha izlazaka zajedničko druženje, a ne želja da se vrijeme provede baš na određenu mjestu. Četvrtini ispitanih uz izlaske najveće zadovoljstvo u slobodnom vremenu pričinjava bavljenje sportom, a ostali navode više pasivne i opuštajuće aktivnosti, kao što su slušanje glazbe, šetnje i izleti, gledanje televizije i sl. Kao i većina njihovih vršnjaka, mladi na područjima posebne državne skrbi željeli bi putovati, odlaziti na odmor, izlete, upoznavati nove ljude i nove krajeve, ali takav si luksuz samo rijetki mogu dopustiti. Interes za bavljenje sportom i rekreacijom puno je veći nego što to prilike dopuštaju. Dosta mladih željelo bi, također, imati mogućnost povremeno raditi i zarađivati za džeparac. Među ostalim poželjnim aktivnostima u slobodnom vremenu, navode se i organizirane aktivnosti u cilju vlastitog usavršavanja (razni tečajevi, kreativne aktivnosti i sl.).

17. Stvarni je teret brige o mladima i posao na organiziranju izvanškolskih aktivnosti uglavnom prebačen na škole. Škole pak imaju niz poteškoća u održavanju nastave na kvalitetnoj razini, što je njihova primarna djelatnost; za **izvannastavne aktivnosti** nemaju dovoljno ni kadrovske, ni materijalne, ni moralne potpore.

Slabi materijalni uvjeti i siromaštvo općenito glavne su poteškoće u organiziranju slobodnih aktivnosti za mlade u nizu naselja. Mnoge škole nemaju sportsku dvoranu, neke škole održavaju nastavu u zgradi druge škole, u školama nedostaju klupe, stolice i niz nastavnih pomagala. Intervjuirani stručnjaci slab odaziv učenika na izvannastavne aktivnosti tumače nedostatkom slobodnog vremena, te navode da im je potrebno više mjesta za izlaske na kojima će se u sigurnom okružju opustiti i družiti sa svojim vršnjacima.

Premda suočena s nebrojenim poteškoćama, većina školskih djelatnika nudi svoju stručnu pomoć i pomoć

škole; ali, ne mogu prihvatiti da je skrb o mladima prepuštena isključivo njima, nego traže potporu udruga mladih, Crvenog križa, zdravstvenih djelatnika i Crkve, kao i lokalnih vlasti.

18. Analiza lokalne mreže naselja pokazuje da je u nekim županijama (primjerice, Ličko-senjskoj, Osječko-baranjskoj, Zadarskoj) dosta učenika sa sela koji putuju u školu iz okolnih naselja. Učenici i nastavnici upozoravaju da **slabe prometne veze** i skup prijevoz otežavaju organiziranje bilo kakvih izvannastavnih aktivnosti za učenike sa sela, a mladima ograničavaju i mogućnosti druženja i izlaska sa svojim vršnjacima.

19. Ispitani učenici nisu do sada imali puno prilika za **društveno koristan angažman**. Čak 80.3% mladih željelo bi se angažirati u društveno korisnim aktivnostima, a među njima je velik postotak onih koji bi se sigurno angažirali (44.6%). U nekim državama, dobrovoljne aktivnosti dio su obvezna školskog programa. Stoga je važno uključiti mlade i u razvijanje planova akcije, i u njihovo provođenje.

20. Nemali je problem mladih i opća letargija, bezidejnost, pomanjkanje snage da se nešto promijeni, osjećaj da im je život prazan. Razni oblici psihosocijalne pomoći i kvalitetni programi za mlade i njihove obitelji neophodni su na svim područjima posebne državne skrbi. Takvi programi moraju biti utemeljeni na poznavanju činjenična stanja nakon pažljiva snimanja terena i konzultacija sa stručnjacima. U svakoj zajednici valjalo bi izraditi **planove djelovanja za mlade** koji će biti usmjereni na budućnost, na ono što je pozitivno i u zajedničku interesu svih koji žive u određenoj zajednici. Stvarna **duhovna (mobilizacijska) obnova tih područja treba započeti iznutra**, “odozdo”, jačanjem sposobnosti lokalnih skupina da prekinu prevladavajuće stanje letargije, ojačaju socijalne mreže i pokušaju poboljšati nematerijalnu kvalitetu života. Za to je potrebna neprekidna potpora hrvatske vlasti kao najvažnijeg partnera u ovoj zadaći, ali i sudionika civilnog sektora. Kako svi navedeni podaci pokazuju, ne stoji vječito opravdanje da “nema novca” i da se “ništa ne može učiniti”. Iskustva u bogatijim i razvijenijim zemljama koje imaju visok stupanj zaposlenosti pokazuju da se različiti oblici socijalne patologije javljaju u situacijama kada se ljudima čini da život nema svrhe i perspektive. Za niz **aktivnosti koje će ojačati društveni život** u nekoj zajednici, a time i njezin autoritet, nisu potrebni veliki novčani izdaci, samo

dobri i educirani organizatori koji će pokrenuti proces i angažirati ljude oko sebe. Ponekad i mali programi i planovi mobiliziraju velik broj ljudi. Puno bi se mladih angažiralo u svojoj zajednici, ali ne znaju “kada” ni “kako”. Upravo su problemi mladih i planovi kako njihov život učiniti kvalitetnijim najzahvalnija tema za pokretanje inicijative i zajedničkih akcija u naseljima na područjima posebne državne skrbi.

21. Rad s mladima investiranje je u budućnost. Zato je u svakoj zajednici nužno promovirati **kulturu vrednovanja, održavanja i uključivanja mladih ljudi**; ona implicira povjerenje u njihove dobre strane i talente te zalaganje za prilike koje će mladima omogućiti što bolji i osobni i društveni razvitak. Isključivo isticanje problema i negativnih strana životne situacije mladih u pravilu je štetno. Na taj način mladi postaju nositelji etikete potencijalno opasna čimbenika društvenog razvitka. Takav stav, dakako, ne pruža puno “prostora” ni za razvitak kreativnijih pristupa mladima koji će odgovoriti na pitanja koje akcije poduzeti kako bi se u određenoj zajednici dugoročno postigli najbolji rezultati. Promjenom općeg pristupa razvitku mladih **hrvatsko društvo mora započeti oblikovati novu solidarnost sa svojim nasljednicima.**

---

13. POGLAVLJE

ŠTO DALJE?

ILI

PREMA
POZITIVNU
PRISTUPU
MLADIMA

S ONU STRANU DEMORALIZACIJE

U prethodnim poglavljima izneseni su najvažniji pokazatelji kvalitete života i aspiracija mladih na područjima posebne državne skrbi, te prijedlozi poboljšanja prilika. No izneseni podaci ukazuju i na jedan, po svemu poseban, skup pitanja i teškoća. Posrijedi su rizici i teškoće kojima je korijen u procesima ciničnog hlađenja moralne osjetljivosti (kako, primjerice, sugerira P. Sloterdijk) i, s njima svezanim, procesima unutrašnjeg iscrpljivanja sposobnosti lokalnih zajednica za ulogu središnjeg jamca životne poželjnosti matičnih im područja. Koliko je vidljivo, dva su (usporedna) izazivača spomenutih procesa.

Prvi takav izazivač može se, praktično, odrediti složenicom: **negativna akumulacija periferijskih likova**. Podsjećamo, područje posebne državne skrbi, ne računaju li se manji, prije bogatiji dijelovi, tradicionalna su područja hrvatske razvojne periferije. Promatra li se područje iz interakcionističke perspektive, postaje i više nego očito da ono nije samo područje sa slabijim općim gospodarskim ili demografskim pokazateljima. Na njemu je proces konstituiranja glavnih sudionika izravno svezan s - tradicijom razvojnih i životnih neuspjeha. U takvu okviru uspostava povjerenja u lokalnu zajednicu, u ulozi jamca kolektivnih životnih mogućnosti, uglavnom je osuđena na neuspjeh. Na nastalu, praznom, mjestu poželjna svojstva lako stječu brojni "poprečni" predlošci oblikovanja životnih uspjeha. Njihova se socijalna legitimacija uređuje naknadno, na temelju i više nego elastične aksiološkijske prilagodbe.

Oprečni smjer reagiranja na istu činjenicu (na (ne)sposobnost lokalne zajednice da učvrsti razvojni autoritet) pokazuje se u jednoj vrsti fosilizacije normativnih predložaka. Budući da takva promjena samo radikalizira već ionako snažnu tradiciju akumulacije lokalnih neuspjeha, pod njezinim se tlakom, u pravilu, fosiliziraju i likovi praksa cilj kojih je poboljšica i promjena. Predvidljivo je da fosilizacija razvojne mašte i inicijativa na mjestu zaključna "proizvoda" nudi ili posve neprimjerene zamisli ili

pak primjere koji jedva probijaju granice uređenih rituala. Ukupni je pak učinak spomenutih pokušaja, u pravilu, množenje uvida i poticaja da se članovi lokalne zajednice povuku u “zaštićen” krug priručna fatalizma, gdje su pasivnost i ovisnost na vrhu popisa najvažnijih osobina. Na toj se podlozi oblikuju demoralizirane lokalne zajednice koje nisu sposobne jasno definirati ni glavne zapreke, a još manje odrediti aktivne oblike njihova uklanjanja. U poretku lokalna života, skupine mladih i same postaju sudionicima u procesu lokalne demoralizacije. Budući da jasna tradicija kolektivna neuspjeha predvidljivo pojačava naraštajnu pukotinu između “starih” i “mladih”, praktično se oblikuju i usporedni fragmenti života “starih” i “mladih”, s rijetkim dodirnim mjestima. U istraživačkim izvješćima mladi su višekratno upozorili kako stariji za njih nemaju vremena, kako su ravnodušni spram njihovih prijedloga ili inicijativa itd. Premda sve takve izjave treba čitati s nužnom kritičkom sumnjom, ona jasno upućuje na činjenicu da mladi u lokalnim društvima na periferiji žive ne samo bez primjerene potpore starijih nego u jednoj vrsti ekologijskog “džepa” gdje su uglavnom ostavljeni na skrbi samima sebi.

Drugi je takav izazivač **podređenost likova individualizacije voljama socijalnog narcizma** (Läscher). Poznato je da u obzoru individualizacije zarobljene narcističkim likovima **nije moguće** uspostaviti svijest o drugima, zajednici, solidarnosti itd., kao mjerodavna pokretača ponašanja; nije, jer je u takvu procesu prisutnost Drugih obrisana već samom konstrukcijskom inercijom predloška individualizacije. Zato je u predlošku “samorazumljivo” klizanje moralnih vrijednosti u likove cinična ponašanja. Zaključni je učinak “klizanja” socijalna nesposobnost za – moralnu sablazan.

U analitičkoj literaturi nemali je broj radova gdje se ne rabi naznačena razlika između individualizacije po narcističkom predlošku i drugih. Pa u izradi općega kritičnog zrcala nerijetko dominira stav kako poticaji mladih na individualizaciju *via facti* znače i podcjenjivanje zajednice, tradicije i solidarnosti. Izvan je rasprave da je u zajednici sa snažnom tradicijom individualizma teško postići suglasnost u pogledu na zajednička mjerila, vrijednosti, postupke itd., napose u odnosu spram mladih. Bez njih roditelji s puno teškoća dolaze do odluka kako usmjerivati vlastitu djecu. No izvan je rasprave i činjenica da je autonoman pojedinac nužan u procesu uspostave razvojna i životna autoriteta zajednice. Brojni radovi u (post)modernu ključu, ukazujući na činjenicu da su suvremena građanska društva zapravo **postsekularna** društva – što, između osta-

loga, znači i društva u kojima je obnova likova zajednice nužna u oblikovanju prihvatljive/poželjne zbilje – nago-vješćuju i da je primjereno vrednovanje zbilje suvremenih društava zamršenije nego što sugeriraju uvriježene sheme. Za svrhe naše analize važno je upozoriti da u društvu gdje je nepovratno narušen životni i razvojni autoritet zajedni-ce, a time i oblika ponašanja poput solidarnosti, odgovor-nosti i srodnih, nije moguće uspostaviti ni pouzdanu os-novu individualne perspektive. Sukladno tomu, revitaliza-cija zajednice i životna individualizacija (mladih) dva su komplementarna obraza – istog procesa.

Ako želimo revitalizirati društvo i osigurati mu bu-dućnost, mladi ljudi moraju imati želje, volje i sposobno-sti da konstruktivno surađuju. Zato im svi odrasli moraju prenositi visoke standarde ponašanja: kod kuće, u školi i u društvu općenito. Naravno, ne smiju se zanemariti loši uv-jeti života i siromaštvo općenito, ali nije dopušteno ni ograničiti se samo na programe kojima je cilj poboljšati zgo-ljni životni standard. Mnoga djeca koja su živjela u teškim uvjetima postala su uspješni odrasli ljudi i izbjegla rizicima neprilagođena ponašanja. **Visoki standardi i osje-ćaj svrhovitosti bolji su prediktor uspjeha mladih nego bogatstvo.** Osjećaj svrhe traži nešto izvan sebe u što će se vjerovati – cilj, vjeru, posvećenost nečemu, posvećenost ideji, drugima.

Praktičan pristup mladima u hrvatskom društvu ve-ćinom je takav da se ignoriraju standardi i očekivanja koje društvo postavlja mladima. Nenamjerno, mladima se šalju štetne poruke koje sugeriraju da je njihova sudbina izvan njihove kontrole. Svaki problem mladih eksternalizira se sugeriranjem da antisocijalno ponašanje, lošiji uspjeh, sa-modestruktivne i slične aktivnosti isključivo proizlaze iz nepovoljnih okolinskih prilika. To je potpuno demoralizi-rajuća poruka, koja mladima ne govori kako mogu po-boljšati svoje šanse u životu. Mlade se portretira kao da ni-su u stanju vlastitom voljom odoljeti impulsima i napasti. Znanstveni dokazi pokazuju da su djeca predškolske dobi u stanju učiti moralne standarde, djelovati odgovorno i pokazati samokontrolu. Vizija bespomoćne djece koja luta-ju u prijetećem i opasnom svijetu postaje toliko jaka da nadvladava znanstvene rezultate i tradicionalnu mudrost.

I u postojećim programima za mlade nerijetko se mo-že uočiti stav o djeci i mladima kao o bespomoćnim oso-bama kojima treba zaštita iznad svega. Mlade se opisuje kao žrtve okolna svijeta i stresa, a da bi im se pomoglo, postavljaju im se manji zahtjevi u školi, kod kuće i u za-jednici. Često je to u osnovi zaštita od izazova, natjecanja, odgovornosti ili bilo čega što bi moglo narušiti samopouz-

danje. Naravno, najlakši način da se izbjegne anksioznost zbog izazova jest ukloniti izazov. Ali mladima trebaju izazovi da bi razvili određena umijeća, odgovornost, karakter, kao i sposobnosti da učine nešto za dobrobit drugih, što "ima smisla". Portretiranje djece kao pasivnih i bespomoćnih aktera u prijetjećem svijetu dovodi do toga da djeca, kao izvrsni socijalni opažatelji, usvoje i nauče takve stavove, što rezultira samosažaljenjem, pesimizmom i naučenom bespomoćnošću. Društvo mora mladima slati poruke koje potiču aspiracije, optimizam i nadu a ne strah, hrabrost a ne bojažljivost, inspiraciju a ne cinizam. To su poruke koje dovode do uspjeha u djetinjstvu i dalje u životu. Ni jedno društvo neće riješiti probleme mladih lamentirajući o tome kako je teško biti mlad u današnjem društvu. Mlade treba potaknuti na stvaranje prilika za razvoj. Djeca "preživljavaju" i u najtežim okolnostima, i to najčešće ona koja imaju osjećaj smisla, koja i u teškim okolnostima streme cilju.

PRVI KORAK – ZAJEDNIČKA NAČELA I STANDARDI PONAŠANJA U LOKALNOJ ZAJEDNICI

W. Damon, profesor na Stanfordskom sveučilištu, poznat po svojim istraživanjima moralnog razvoja djece i adolescenata, radio je s udrugama roditelja, školama i organizacijama za mlade diljem svijeta; na poziv lokalnih zajednica radi i na projektima izrade tzv. deklaracije za mlade – pravila, vodiča, standarda i planova akcija koje može postaviti svaka lokalna zajednica i prilagođavati ih tako da može biti sigurna da će djeca rasti i razvijati se u pozitivnu okružju. Ponuđeni uvidi zasnivaju se velikim dijelom i na njegovom radu (kao i na suvremenim teorijama i iskustvima stečenim s programima za mlade u drugim zemljama; programi se temelje na tzv. razvojnom pristupu mladima, pozitivnom pristupu koji se oslanja na njihove dobre strane i potencijale).

Ljudi se danas često žale na to da se izgubio osjećaj zajedništva, susjedstva, udobnosti što smo među drugima koji nas poznaju i brinu za nas. Taj "oslabljeni" osjećaj pripadanja nerijetko vodi rizičnu ponašanja. Raspad socijalnih mreža u zajednici i susjedstvu prisilio je ljude u politici i praksi da ponovno razmotre kako su se nekada održavale socijalne veze. Evo kako sadašnje stanje zorno opisuje William Damon (1997.):

U svijetu u kojem liječnici zaboravljaju ime pacijenta, gdje manageri uzimaju sav novac i ostavljaju druge na cjedilu gdje odvjetnici zanemaruju sva stara pravila svoje profesije, gdje nastavnici brinu više o tome što im kaže sindikat nego o učenicima

i gdje novinari pišu cinične i senzacionalne priče bez brige za to kakve će društvene posljedice one imati, mnogi vjeruju da pomalo kidamo niti od kojih je napravljena naša zajednica. Kako ćemo ikad održati civilizirani život? Što ćemo predati ovoj generaciji? Tko je za to odgovoran i kvalificiran?

Mnogi od nužnih uvjeta za razvoj dosta su narušeni: solidna zajednica, odnosi koji će ih usmjeravati u razvoju, inspiracija, jasni standardi ponašanja i visoka očekivanja. Mladi danas susreću fragmentirano društvo koje upućuje i reklamira poruke niskih očekivanja, nevjeric, cinizma, relativnih ili nepostojećih standarda ponašanja, izolacije i moralne distanciranosti. Poučavanje, dobre primjere, usmjeravanje i vođenje koje mladima treba, oni više ne nalaze na uobičajenim mjestima. Obitelj, škola, susjedstvo, vjerske i druge udruge u zajednici ne podupiru se međusobno ili su čak u sukobu. Sve moćniji mediji šalju konfliktnu poruku koje još više zbunjuju mlade ljude u odnosu na njihove razvojne ciljeve.

S druge strane, odrasli koji su važni u životu mladih pitaju se kako postići bilo kakav cilj kad su svi pokušaji otežani konfliktnim savjetima, nesigurnim standardima ponašanja i malim očekivanjima. Problem je u tome što se tako osjećaju i "svi ostali" koji rade s mladima. Zato je nužno uspostaviti komunikaciju među njima. Roditelji, učitelji, predstavnici policije, Crkve, treneri, knjižničari i drugi zabrinuti su da "stvari izmiču kontroli". Izolirani i odvojeni, oni imaju osjećaj da više odmažu nego pomažu jedni drugima. Stoga je nužno da se dogovore ponajprije o tome što djeci treba da bi zdravo odrastali; nužno je da razbiju atmosferu međusobna nepovjerenja; da dijele i uspjehe i krize; da naprave smisleno ozračje za djecu i, dok na tome rade, zdravu zajednicu za sebe.

Svaki mladi čovjek treba predvidljivu strukturu, skup pravila i očekivanja koja se uče tijekom socijalizacije. Da bi se mladi uspješno prilagodili tim zahtjevima, najvažnije je da su takva očekivanja sukladna. U mjestima gdje se izgubio osjećaj zajedništva mladi susreću konfliktnu zahtjevu i poruke iz različitih izvora. Mnoge su zajednice izgubile tradicionalne socijalne mreže koje su nekoć vodile mlade u svijet odraslih. Bez tih mreža nema pravih modela ponašanja, međugeneracijska vođenja, nego prevladava izolacija. U mjestima pak koja funkcioniraju kao zajednice, obitelj, škola, sportski timovi, udruge za mlade, radne i religiozne ustanove međusobno komuniciraju radi zajedničkog cilja - dobrobiti mladih. Npr., škole mogu imati razumijevanja za stavove i vrijednosti koji se uče u obitelji, a obitelj promovirati rad, dobar školski uspjeh, redovito obavljanje zadaća itd. Za formiranje identiteta mladih najvažni-

ja je obitelj, ali i osjećaj pripadnosti zajednici koji se razvija sudjelovanjem u sportskim timovima, klubovima, vjerskim ustanovama i u radu. U takvim zajednicama postoji osnovna suglasnost u pogledu na norme i mladih i odraslih.

U fragmentiranoj zajednici sukobi se javljaju oko najosnovnijih pravila ponašanja mladih. Kako mlada osoba može naći smisla u takvim sukobljenim porukama? Područje odgoja postalo je svojevrsno tržište gdje stotine prodavača promovira određene postupke. Neki pristupi ističu lojalnost i poslušnost, dok drugi uče mlade misliti samostalno i dovoditi u pitanje autoritet odraslih. Oba pristupa imaju smisla, ali su rijetki pokušaji njihove integracije u razumne i smislene poruke za mlade. Razni programi i nevladine udruge za mlade djeluju nekoordinirano, a često su i u natjecateljskim odnosima za ograničeni novac. Ponekad su u pitanju i osobni razlozi i taštine – mnogi vjeruju da samo oni imaju rješenje za probleme mladih te se ponašaju sumnjičavo, ako ne i neprijateljski, prema onima koji nude drukčiji pristup. Ali djeca nisu podijeljena na različite dijelove koji odgovaraju programima odraslih. Dijete ima jedan um, jednu osobnost i karakter. Djeca su fleksibilna i željna noviteta, ali najbolje uče kad postoji određen stupanj dosljednosti u informacijama i porukama koje im se daju. Djeca uče umijeća i vrednote kroz tisuće malih iskustava kojima upravljaju majke, očevi, učitelji, svećenici, prijatelji i druge važne osobe u njihovu životu. Svako je iskustvo različito, ali bi zato usmjeravanje u osnovnim vještinama i vrednotama trebalo biti isto. Ako bi mu, npr., svatko koga sretne reklo da bude pošteno, dijete bi to uzelo ozbiljno. Ako nastavnik kaže da treba biti pošten u školi, a trener veli da je u redu malo varati e da bi se dobila utakmica, dijete više neće poštenje smatrati važnom vrlinom.

Slabljenje zajednica narušilo je sposobnost za odgoj mladih. Umjesto toga, mnoštvo je programa za mlade, ali to samo po sebi nije ojačalo zajednice. Sami programi ne mogu pružiti mladima vodstvo koje im treba, oni im ne daju konzistentan skup visokih standarda i jasnih očekivanja. Ne može samo stručnjak pružiti mladim ljudima visoka načela i osjećaj smisla, nego i drugi ljudi koji su s njima u bliskim odnosima. Ni jedan program sam po sebi neće uspostaviti osjećaj uzajamna povjerenja i solidarnosti u zajednici. To mogu samo ljudi koji u njoj žive. Jasno je da korisne programe za mlade i savjete stručnjaka treba podržavati; ali, da bi se najbolje iskoristili, mora se u društvu uobličiti kultura visokih, pozitivnih očekivanja za mlade.

Pristup koji se provodi, npr., u nekim zajednicama u SAD-u zasniva se, na početnom koraku, na izradi tzv. povelje ili deklaracije za mlade. Njime se okupljaju svi odrasli koji mogu utjecati na mlade (roditelji, učitelji, predstavnici mjesnih vlasti, sportski treneri, voditelji izvanškolskih aktivnosti, svećenici, psiholozi i pedagozi, predstavnici medija, poslovni ljudi itd.) kako bi definirali standarde za njihov razvoj u zajednici. Takvi standardi vodič su mladoj generaciji prema osnovnim načelima poštenja, uljudnosti, poštovanja drugih, izvrsnosti, hrabrosti, vještine i osjećaja smisla i svrhovitosti u onome što rade. To je skup specifičnih načela za odgoj djece. Pristup koristi, također, i starijima. Otvarajući komunikaciju o općim načelima, odrasli mogu pomoći mladima izgraditi osjećaj smisla, ali mogu i sami iskusiti osjećaj zajedništva. Povelja za mlade na taj način ujedinjuje razjedinjene zajednice oko zajedničke svrhe o kojoj brinu svi ljudi.

Bilo koja osoba ili ustanova u zajednici može biti odgovorna za organizaciju sastanaka, radnih skupina, te planova i projekata koji se pojavljuju nakon takvih sastanaka. Kad se radi o dječjim aspiracijama, potrebno je ustanoviti što im je zajedničko te od toga krenuti, a kasnije tijekom rasprave vidjeti u čemu se razlikuju mišljenja.

U jednoj lokalnoj zajednici na prvom su sastanku definirani, npr., ovakvi zadaci: 1. ustanoviti koja su zajednička očekivanja i standardi za ponašanje mladih; 2. raspraviti o tome kako odrasli u zajednici mogu prenositi takve standarde mladima i kako mladi mogu sudjelovati u tom procesu; 3. stvoriti mogućnosti da odrasli podržavaju jedni druge u tom nastojanju, da otvore putove komunikacije; 4. identificirati organizacije i ustanove koje mogu biti od pomoći (npr., škole, knjižnice, sportski klubovi, Crkva, socijalne službe, policija, mediji, itd.); 5. pokušati ustvrditi koje su prepreke, što se propustilo proteklih godina?

Nakon što se organizirao prvi sastanak i provele slične uvodne rasprave, stvorene su male radne skupine koje mogu brzo raspraviti i identificirati standarde ponašanja za mlade u zajednici, a u vezi s problemima koji se uočavaju. Tako su roditelji, liječnici, nastavnici i drugi pozvani da sudjeluju na sastancima organiziranim subotom u školi. Na sastancima se raspravljalo, npr., o varanju u školi i prepisivanju, o uporabi alkohola i droge, o seksualnom ponašanju, školskom uspjehu, stavovima prema radu, vremenu do kojeg djeca mogu izlaziti, načinu oblačenja, tetoviranju, pušenju, grafitima na javnim mjestima, nasilju u školi, vožnji automobila, sportu i treniranju, džeparcu, prijateljima. U početku takve rasprave djeluju kao opće poznate stvari, ali kako odmiču zamjećuje se da ljudi ot-

počinju uočavati jedni druge, međusobno nalaze potporu te da im je takav način rada zapravo svojevrsno otkriće. S vremenom učinak je takvih sastanaka oslobađanje ljudi od socijalne paralize. Rasprave se, dakako, nisu vodile samo o negativnu ponašanju kao što je uzimanje droge i alkohola, vandalizam, nasilje, vožnja pod utjecajem alkohola. Mnoge rasprave bile su usmjerene uspjehu u školi i radu u zajednici, stvaranju pozitivna ozračja za razvoj mladih, visokim aspiracijama, nadi i idealizmu. Već nakon početnog sastanka javljale su se ideje za konkretne, specifične akcije, formirala povjerenstva, koordinirao rad različitih službi. Lokalni mediji također su uključeni u slične aktivnosti i promoviraju ih u zajednici.

Prednosti ovakva rada, načelno odmjerena, očituju se u tome što se točnije identificiraju zajedničke vrednote i stvara konsenzus oko neophodnih osnovnih načela ponašanja kao što su poštenje, iskrenost, povjerenje, poštivanje starijih itd. Stvaraju se i novi oblici komunikacije između građana te forum koji će tijekom rada organizirati sastanke i raspravljati o problemima i izgledima mladih, te pružati potporu nastavnicima i roditeljima u održavanju visokih očekivanja u odnosu na svoju djecu. Slična iskustva pokazala su da se već nakon prvih sastanaka stvara vitalan duh novoformirane moralne zajednice koja se okupila oko razvojnih potreba i budućnosti djece. Ljudi su, dakako, i dalje osjećali da su određena moralna načela u društvu slaba, ali su barem imali osjećaj da se tome suprotstavljaju i da nisu jedini u tome. Nisu se osjećali toliko pasivnima i bespomoćnima nego su počeli stjecati samopouzdanje i graditi kontrolu nad onim što im se događa.

Deklaracija za mlade, dakle, skup je standarda i očekivanja za ponašanje mladih koje dijele važni ljudi u njihovu životu. Ona može uključiti moralna načela kao što su poštenje, sućut, uljudnost, pravednost i odgovornost; zatim standarde u vezi s radom kao što je izvrsnost u školi i na poslu; standarde fizičke sigurnosti i zdravlja, kao npr., uzdržavanje od droge i alkohola, učenje zdravih navika te očekivanja za angažman u zajednici i duhovne ciljeve. To je opći konsenzus o tome u kojem smjeru odrasli trebaju upućivati mlade. U praksi, to nikad nije formalan, apsolutan skup pravila, nego očekivanja u stvarnu kontekstu zajednice gdje mladi žive. Ako se takvih standarda ponašanja pridržava većina odraslih u zajednici, njih će razumjeti i podržati mladi. Ta načela već postoje kao neformalna pravila ponašanja u malim sredinama gdje stanovnici imaju snažan osjećaj za zajednicu i osjećaj da dijele zajednička uvjerenja. Ondje gdje su ljudi otuđeni jedni od drugih, i gdje nisu sigurni u svoja temeljna uvjerenja, po-

trebno je poduzimati ovakve akcije. Ondje gdje postoje kohezivne zajednice, deklaracija za mlade jednostavno se pretpostavlja. Do takvih se pravila dolazi spontano, kroz česte razmjene mišljenja među ljudima koji su utjecajni u životu mladih.

Izrada zajedničkih moralnih načela i standarda ponašanja **opći je i početni pristup, a ne specifičan program**. Takav pristup mora se započeti unutar zajednice, tj. potreba se mora percipirati “iznutra”. Rasprave i aktivnosti moraju organizirati članovi zajednice a podržati lokalne institucije. Radne skupine koje će primjenjivati preporuke moraju se sastojati od samih mještana. Osim povremene pomoći pri strukturiranju početne rasprave, proces ne zahtijeva eksperte. **Povelja za mlade ne zamjenjuje programe za mlade**. Ona “samo” pruža sastojak koji nedostaje – osjećaj zajedničke svrhe.

STARI SUDIONICI U NOVOM SAVEZU

Roditelji. Navike koje dijete stekne kod kuće utjecat će na njegov kasniji život. Zdrave navike usmjerit će dijete prema učenju, samoizgrađivanju, suradnji s drugima, odgovornosti i marljivosti, poštivanju društvenih pravila, samokontroli i iskrenoj brizi za druge. Čak i neke popularne knjige o odgoju djece upozoravaju da će inzistiranje na čvrstim standardima biti pritisak na dijete. Tako se, npr., drži da je jako loše za dječje poimanje sebe, ako roditeljski prijekori izazovu osjećaj stida, krivnje i slično. Kao rezultat doslovna provođenja sličnih savjeta, mnoga se djeca odgajaju tako da su nesposobna pridržavati se pravila, uvažavati druge, suočavati se s frustracijama i odgađati neposredno zadovoljenje potreba. Ironija je da odrastanje bez dosljednih pravila u obitelji u stvarnosti smanjuje dječje kreativne sposobnosti i povećava stres, tj. **upravo suprotno** od onog za što se zalažu pristalice odgoja s malo pravila i nadziranja dječjeg razvoja.

U današnjem “opasnom” svijetu, roditelji nerijetko pokušavaju zaštititi djecu od izvanjskih utjecaja. Ali izvanjski su utjecaji neizbježni i djeca moraju naučiti kako će ih najbolje iskoristiti. Cilj je roditelja pomoći djeci odabrati konstruktivne, a ne destruktivne vanjske utjecaje. Dijete s aktivnim životnim stilom ima bolje šanse održati zdrave navike i u odrasloj dobi.

Škola. Od učitelja se traži da razvijaju umijeća, da odgoje dobre građane i usade djeci ljubav za učenjem i obrazobom. Djeca su često nezainteresirana za učenje, a učitelji ne mogu računati na potporu roditelja. Njih se kritizi-

ra ako ne isprave određene pogreške u učenika, a kada interveniraju, optužuje ih se da se miješaju u osobne, obiteljske stvari. U školi koja ima jaku potporu obitelji i zajednice, učitelji mogu pružiti bolje mogućnosti stjecanja znanja. Npr., lokalne radne organizacije ili poduzetnici mogu djeci pružiti mogućnost prakse te primjene svojih vještina u stvarnu svijetu. Muzeji i knjižnice mogu svoje aktivnosti koordinirati s nastavnim programima. Članovi zajednice mogu studentima pomoći raditi na njihovim projektima. Na taj način naobrazba se povezuje sa zajednicom, povećava se motivacija, učitelji mogu identificirati djecu posebnih sklonosti i vještina i uputiti ih na primjerene udruge, klubove, osobe i sl. Međutim, primarna svrha učitelja jest povećati motivaciju za učenje. Uza sposobnosti, motivacija je najjači prediktor uspjeha u školi i izvan nje. Motivacija, samokontrola, optimizam i suradnja, vrline su koje sačinjavaju tzv. emocionalnu inteligenciju i važne su za uspjeh u karijeri. Zato ono što se uči mora biti povezano sa širim životnim ciljevima, a školu treba otvarati prema resursima koji postoje u lokalnoj zajednici.

U školi je važno održavati i od svih učenika, bez iznimke, zahtijevati visoke akademske i moralne standarde. Najsigurniji način snižavanja uspješnosti učenika neuspjeh je u oblikovanju izazova. Najsigurniji je način da ih se "uvuče u nevolju" imati niska očekivanja za njihovo ponašanje. Najdosadnija je prelagana lekcija, najviše razočaranja donose poruke da mladi ne mogu preuzeti odgovornost. Visoki standardi ponašanja sve su manje prisutni u učionicama. Ako se od učenika manje očekuje, manje im se i pruža, a, u skladu s time, oni stječu i slabija znanja. Zato mora biti razrađen sustav pravedna ocjenjivanja znanja, a ocjene se moraju usmjeriti na postignuće, a ne na discipliniranje učenika. U tom procesu školi moraju pomoći roditelji. Roditelji ne bi smjeli djelovati samo kao odvjetnici svoje djece i "lobirati" samo za bolje ocjene, nego pomoći djetetu postići više, ako to može. Učitelji moraju imati potporu i u vlastitoj školi. Previše dobrih učitelja odustaje u ciničnoj okolini, s niskim standardima ponašanja. Škola se mora reformirati tako da bude okolica u kojoj će dobri učitelji napredovati i doći do izražaja.

U suvremene se škole uvode razni programi (ekološki, rješavanja sukoba, suzbijanja zloporabe droge i niz drugih). Sve su ove aktivnosti vrijedne, ali treba naći mjeru – one nekad smetaju školi da ostvari svoju osnovnu funkciju, a to je naobrazba. Slične aktivnosti nerijetko tako zakupe učitelje da oni nemaju ni prostora ni vremena za kvalitetnu nastavu. U razvijenijim zemljama stručnjaci se sve više žale da se gubi učiteljski poziv, a škola postaje

tvornica, gdje učitelji rade sve u skladu s onim što im propiše sindikat. (Primjerice, ne smiju ostati nakon škole raditi s neuspješnim učenikom jer to nije plaćeno, nego zarađivati na rutinski standardan način.) Njihov posao vrednuje se na temelju uspjeha kojeg postižu učenici, pridržavanja radnih pravila, a manje s obzirom na to što žele postići u razredu. Ako idu za svojim idealom, to je njihova stvar koja se mora prakticirati – izvan radnog vremena.

Škole moraju braniti **vlastitu misiju na vlastitom području**: one su jedina društvena institucija koja je zadužena za intelektualan razvoj djece i to mora biti njihov prioritet. Škole preuzimaju odgovornost za mnoge programe koje drugi u zajednici ne provode. Sve dok se škole osjećaju obveznima uputiti učenike u sva šira društvena područja i u mreže osobnih rizika, slabit će njihova temeljna funkcija: usavršavanja znanja i umijeća. Treba identificirati izvore izvan škole koji će učiti djecu neakademske područjima života. Udruge građana, roditelji, policija, mediji, treneri, svećenici, kustosi, knjižničari mogu raditi s djecom i roditeljima na suzbijanju rizičnog ponašanja, praviti popularne materijale, programe i sl. Škole moraju tretirati učitelje kao kolege u važnom poslu, a ne samo kao zaposlenike, a učitelji se moraju usmjeriti na potrebe učenika više nego na uvjete rada i pravila posla. U učitelje treba zato imati povjerenja jer su oni najvažnije dobro svake škole. Zato moraju imati određenu autonomiju i ovlasti da razvijaju motivaciju i ljubav za učenjem u djece. Zauzvrat, učitelji moraju shvaćati svoj posao više kao poziv, a ne samo kao radno mjesto.

Sportaši. Između niza izvannastavnih aktivnosti, bavljenje sportom područje je za koje mladi imaju najviše interesa i gdje se pokazuju dobri rezultati u suzbijanju različitih oblika neprimjerenog ponašanja. U sportu je važno držati se stare uzrečice da on izgrađuje karakter – djeca se uče disciplini, ustrajnosti, suradnji, *fair* ponašanju, kako podnijeti gubitak, kako se nositi s natjecanjima, kako uravnotežiti želju za pobjedom i potrebom održavanja dobrih odnosa s drugima. Nažalost, ta se pravila često ne provode nego je najvažnije pobijediti pod svaku cijenu. Pobijediti nije, samo po sebi, nevažan cilj, ali je štetan ako se pri njegovu postizanju ruše i krše moralna pravila. Dužnost je trenera razvijati moralnost u djece, a ne samo osiguravati pobjede. Zato treneri moraju komunicirati s ostalim važnim osobama u dječjem životu. Sportske su aktivnosti, dakako, zdrave za tjelesni razvoj; ali, da bi bile zdrave i za izgradnju karaktera, moraju se provoditi na pravi način i o tome se mora više voditi računa. U Hrvat-

skoj nema mnogo mogućnosti ni za rekreativno bavljenje sportom jer su mjesta u klubovima uglavnom rezervirana za rijetke koji imaju posebne sposobnosti i koji mogu postići zapažene rezultate. I u ovom istraživanju intervjuirani stručnjaci imaju sklonost prosuđivati koliko je određen program uspješan na temelju vanjskih kriterija, nagrada i priznanja, a ne na temelju posljedica takva rada na razvoj djece.

Sport treba biti jedno od prioritetnih područja ulaganja za mlade, ali za provođenje takvih aktivnosti treba šira potpora zajednice – ne mogu se samo nastavnici tjelesnog odgoja baviti provođenjem sličnih programa, nego i volonteri među odraslima ili, kad se radi o maloj djeci, među starijim učenicima. Takve se aktivnosti ne moraju profesionalizirati nego se mogu provoditi rekreativno.

Suzbijatelji neprimjerena ponašanja. U roditelja, a i mladih, prevladava bojazan da se neće moći oduprijeti pritisku vršnjaka i negativnim utjecajima iz svoje okolice. Kada se pojave izraženiji oblici neprimjerena ponašanja u nekoj zajednici, tada takve pojave treba suzbijati koordiniranim djelovanjem svih koji su zainteresirani za dobrobit mladih ljudi. Može se, npr., identificirati gdje se nalaze okupljališta i mjesta u kojima nasilne bande uznemiruju mlade, gdje se “dila” droga, kocka i sl.; roditelji moraju takve informacije prenositi jedni drugima kao i odgovornim osobama u zajednici. Roditelji moraju surađivati s drugim partnerima u zajednici (mjesne službe, socijalni radnici, policija i sl.) da se ustvrde i eliminiraju rizična mjesta i aktivnosti. Oni moraju imati uvida u to što mladi rade u slobodno vrijeme, koje su rizične aktivnosti i postoje li, npr., mjesta i objekti u zajednici gdje se takve aktivnosti potiču i prakticiraju. Pritom ne valja mladima stvarati samo prepreke i zabranjivati im aktivnosti, nego ohrabrivati pozitivne inicijative. Roditelji ne mogu svoju djecu izolirati od stvarna svijeta, ali im mogu pomoći da ga istražuju na siguran način. Odrasli tako mogu stvarati prilike (zabave, izlete, programe provođenja slobodnog vremena, inicijative za prikupljanje sredstava za poboljšanje kvalitete života mladih i sl.), gdje će se mladi okupljati, i gdje će, kroz zajedničke aktivnosti i projekte, moći bolje upoznati i šire društvo. Kroz takve aktivnosti mogu im bolje prenositi i visoke standarde ponašanja. Mogu se, primjerice, pokrenuti mali, zajednički projekti koji uključuju interese i talente i mladih i starijih, kakvi su karitativne aktivnosti, programi očuvanja prirode, čišćenje, izgradnja, putovanja na važne izložbe, zabave i sudjelovanje u medijima.

Organizatori prakse i rada. Naobrazba je širi pojam od školovanja. Mladima valja naći prilike za učenje u drugim dijelovima zajednice. U svakoj zajednici mogu se pronaći ljudi koji su voljni kraće vrijeme biti mentori mladima. Praktična iskustva ne moraju se stjecati samo u profesiji koju mladi odaberu, nego i na igralištu, u muzeju, knjižnici, glazbenoj grupi, klubovima u susjedstvu, zboru u crkvi. Važno je da mladi stječu praktična znanja i umijeća, interes za društveni angažman i osjećaj zadovoljstva što služe općem dobru. Tako se kroz povremene poslove, ako se mentori odgovorno ponašaju, i odgovorno vode mlade, oni uče vještinama, disciplini i pozitivnim stavovima prema radu. Zato i mogući poslodavci moraju biti članovi timova u lokalnoj zajednici jer se njihov posao s mladima ne može temeljiti samo na poslovnim interesima nego i na želji da ih se educira o ponašanju na poslu. Uloga poslodavaca u ovom slučaju slična je ulozi sportskih trenera. Uspjeh na poslu primaran je, ali ne i jedini cilj. Mlade se takvim aktivnostima uči etičkim načelima na poslu, standardima moralna ponašanja.

Razne vrste organizacija u zajednici moraju stvoriti mogućnosti za učeničku praksu, a učitelji i roditelji trebaju ih u tome podržavati. Nevladine i vladine udruge mogu sponzorirati ovakve programe i omogućiti mladima da povremeno zarade za džeparac. Takve aktivnosti pokazale su se jako korisnim i u radu s mladima problematična ponašanja.

Mediji. Mediji se također trebaju odgovornije odnositi prema mladima. U medijima se nasilje često prikazuje ne samo kao opravdano, nego kao nešto lijepo i ugodno. Mediji promiču razne stereotipe. Tako se nerijetko favorizira negativno ponašanje, ismijavaju se najuspješniji mladi ljudi, djevojčice koje imaju talenta za matematiku nizom suptilnih poruka uče se da su zbog toga manje ženstvene i sl. Mediji se nerijetko pogrešno koriste i u edukaciji svodeći učenje djece na brzo konzumiranje informacija, bez upoznavanja samih izvora znanja. Analiza sadržaja poruka u medijima područje je kojim bi se više stručnjaka trebalo baviti ili barem upozoravati kakve se poruke o svijetu i ljudima prenose mlađoj generaciji.

Krajnji cilj navedenih aktivnosti i programa jest promovirati u društvu pristup koji podržava i vrednuje mlade ljude u kontekstu šire zajednice. Kroz ovakav pristup **jačaju se socijalne mreže i gradi se svijest o zajedničkoj snazi i ciljevima.** Službe i institucije, zadužene za rad s mladima, moraju u društvu ukazivati na njihove potrebe

i aspiracije promovirajući njihove dobre strane i talente i zalagati se za prilike kroz koje će ih biti moguće povezati sa širom zajednicom. Za kreativan angažman adolescenata nužan je, dakle, pristup mladima kao dragocjenom razvojnom potencijalu, a ne kao problemima koje treba “rješavati”.